

Postmoderno dete

Kris Dženks*

Uvod

U ovom poglavlju bavim se složenim društvenim konstruktima detinjstva koji su nastali u toku moderne a koji danas pucaju i reformišu se u različitim smerovima na tragu modernosti. Jedno od obeležja našeg doba je porast prijavljenih slučajeva zlostavljanja dece u zapadnim društvima u toku poslednjih trideset godina, koji je detaljno dokumentovan; učestalost se nesumnjivo povećala.¹ Iako ovde ne nastojim da pružim uzročnu analizu ili pak morfologiju ovog fenomena, zaista smatram da je njegovo prepoznavanje i izbor pokazatelj ne samo promene prirode odnosa koji postoji između odraslih i dece, već i stanja šireg društva. Iz te polazne tačke istražujem prelazak sa stanja modernosti na stanje postmodernosti i razvijam dva modela ili 'vizije' detinjstva koji odgovaraju tim strukturalnim oblicima. To su vizije 'budućnosti', odnosno 'nostalgije'. Završavam time što se vraćam na problem zlostavljanja dece i ukazujem da je naše današnje povećano uočavanje ovog problema razumljivo s obzirom na gubitak ličnog identiteta koji je svojstven postmodernom stanju.²

Dete u modernosti: 'Budućnost'

Odakle je poteklo moderno dete? Upravo je Ruso (Rousseau) objavio manifest deteta u moderni u *Emilu* (*Emile*, 1762) sa njegovim imanentnim, idealističkim, racionalnim osobinama. Uglavnom se pretpostavlja da se od tog vremena zapadno društvo nije osvrtao unazad. Ruso je iskovaio neospornu sponu između našeg razumevanja deteta i duševnih emocija. On je proglasio da je čovečanstvo po prirodi dobro i da ga samo ograničenja koja su implicitna u izvesnim društvenim strukturama, ili iskvarenost nekih formi društvenih institucija, čine lošim. Decu, koju je Ruso smatrao nosiocima ove 'dobrote' u prvobitnom stanju, treba vaspitavati i socijalizovati u skladu sa 'prirodnim' načelima. Rusoov 'divljak' (biće koje je u potpunosti bez antropoloških konotacija primitivnosti), je dete izrazito obdareno dispozicijama da voli i da uči, i opremljeno sklonošću da postane dobar supružnik, roditelj i građanin. Ovakvo idealno biće, slika i prilika deteta moderne, ne poznaje pohlepu i nadahnuto je urođenim altruizmom i dobrodušnošću. I više od toga, ovo Rusoovo već preopterećeno stvorenje istovremeno poseduje i svu neophodnu mudrost. To dete otelotvoruje afektivnu sigurnost koja ne mora ispunjavati spoljašnje, objektivne kriterijume i koja se nadalje izoluje od pomnog ispitivanja Rusoovim prećutnim relativizmom i otuda privatizacijom uverenja. Ovde smo svedoci pročišćavanja načela staranja koje upravlja savremenim odnosom između odraslih i dece, no i više od toga, uočavamo početak izrazitog posvećivanja detinjstvu u zapadnim društvima, što je jedan vid 'obećanja'. To je 'obećanje' neslućenog delovanja, ali i proširenje naših vlastitih planova i ograda oko našeg vlastitog delovanja kao još uvek nedovršenog. Ta posvećenost nam je omogućila, tokom nekoliko generacija, da se prepustimo ugodnom sanjarenju u pogledu sutrašnjice.

Pretpostavlja se da smo nekada bili neopisivo surovi prema deci (DeMause, 1976), da jedno vreme nismo uopšte vodili računa o njihovoj posebnosti i različitosti (Aries, 1966), i da smo ih tokom čitavih epoha rutinski ostavljali na cedilu (Boswell, 1988). No vodeći se optimističnim prosvetljenjem doba Prosvetiteljstva, deca su postala naša glavna preokupacija, mi smo postali njihovi zaštitnici i hranitelji, a ona glavni predmeti naše ljubavi, naš kapital u ljudstvu i naša budućnost.

* Chris Jenks, "The Postmodern child", iz: Brannen, J and M. O'Brien eds. *Children in Families: Research and Policy*, London: The Falmer Press, 1996: 12-26.

Sve neoprosvetiteljske povesti o ranom detinjstvu i sazrevanju svedoče o ovoj ogromnoj taštini, i ta proučavanja podstiču naše savremeno samodopadanje time što se arheologija podizanja dece posmatra prezrivo pogledom unazad. Mi zamišljamo da su kratkotrajnost, neupućenost, okrutnost i opšta ružnoća drevnog roditeljstva bili istisnuti vizijom i stavom koji se iskristalisao u obliku razumne mašine za othranjivanje, porodice, i njenog makrokozma, države. Savremena porodica postala je mesto sticanja politike i individualne psihologije, ali i više od toga, ona se pojavila kao osnovna jedinica za, a takođe i mesto, državnog upravljanja (Donzelot, 1980; Rose, 1989), to jest, ona i apsorbuje, i zauzvrat distribuira, društvenu vlast.

Tokom moderne, detinjstvo je postepeno plenilo iskustvo odraslih, polajući pravo na duže trajanje u okviru celokupnog životnog iskustva, uzurpirajući i zauzimajući sve više segmenata rada odraslih: kognitivni, afektivni i manuelni. Osim toga, detinjstvo je progutalo povećano materijalno opskrbljivanje, i takav obrazac sticanja ustanovljen je kao 'prirodno' pravo vođeno ideologijom staranja i nepokolebljivo utemeljeno u emocijama. Odrasli, doduše pre svega majke, 'žrtvuju sve' za svoju decu i od njih zauzvrat očekuju da dožive 'najlepše doba u svom životu'. Odrasli su se odrekli tog prostora i te moći s obzirom na strogo moralnu dimenziju koja je oličena u konceptu 'zavisnosti', ali time se možda prikriva motivacija optimizma, ulaganja i čak savremene obrade Veberove 'teskobe spašavanja'. Ovde nisu sporni roditeljska ljubav i blagonakloni paternalizam odraslih u opštem smislu, već forme društvenih struktura koje pojačavaju njihov intenzitet i proširuju njihovo važenje. Nije veliki skok da se uoči apsolutna neophodnost i središnji položaj savremene nuklearne porodice kao stožernog društvenog prostora u ovom sistemu socijalizacije.

Naravno, organizacija ovakvog obrasca odnosa i pojavljivanje kvazi superiornosti u afektivnom stavu nije se dogodilo izolovano, niti naprosto usled silne nadahnutosti Rusoovom romantičnom vizijom. Rekonstruisanje ljudskog odnošenja u arhitekturi savremene porodice bilo je prepoznatljivo upotpunjavanje podele rada putem industrijalizacije, koje nije cinično isplanirano ali se nije ni 'prirodno' razvilo. Savremena porodica postala je osnovna jedinica društvene kohezije u razvijenom kapitalizmu, i kroz predstavu o sebi kao punoj ljubavi i podrške postala je pravo oličenje poduhvata racionalnosti. Porodice su ćelijske, mobilne, njima se može upravljati, i pristupačne su nastupajućim sredstvima masovne komunikacije, za razliku od proširenih porodica koje su im prethodile. One su, osim toga, samoodržive, samo-upravne, odvojene a ipak potpuno javne po svom usmerenju, a i biološki i kulturno reproduktivne (Bourdieu, 1971; Donald, 1992; Jenks, 1993). One su glavna komponenta u primeni savremenih načela prilagođavanja i integrisanja; one pomažu svojom racionalnošću time što olakšavaju promene, dok istovremeno svojim članovima demonstriraju postojanost.

Savremena porodica omogućila je savremenoj državi da investira u 'budućnosti'. Ideologija staranja je istovremeno «podmazala»* i ozakonila ulaganje ekonomskog i kulturnog kapitala u 'obećanje' detinjstva. Detinjstvo je transformisano u jedan vid ljudskog kapitala koji je u moderni bio posvećen budućnosti. Metaforičnost pomoću koje je izražen diskurs detinjstva izriče se zbog odsutne prisutnosti željene sutrašnjice, sa 'rastom', 'sazrevanjem' i 'razvojem' koji su ispisan velikim slovima na nivou individualne socijalizacije, i 'prognoze sposobnosti' i zabrinutosti zbog 'traćenja talenta' na nivou formalne državne socijalizacije. Kao deca i preko dece, tokom moderne smo maštali o budućnosti, i time smo i opravdavali i tražili opravdanje za insistiranje pristalica ekspanzionizma moderne na postdarvinovskom stapanju rasta i napretka.

Postojeća vizija detinjstva postala je tokom devetnaestog i dvadesetog veka vizija 'budućnosti', i toliko hvaljeni prirast načina odgajanja putem 'staranja', 'pomaganja',

* Moji znaci navoda (prim. prev.)

'omogućavanja', 'olakšavanja', primer je i eksplicitnog buđenja kolektivnog stava veće osetljivosti prema potrebama dece, ali i implicitnog priznavanja njihove vrednosti a otuda i prikladnog postupanja. Očigledno postepeno smanjivanje zlostavljanja dece tokom devetnaestog veka i dalje u dvadesetom veku može se shvatiti kao promišljeni prelazak sa neposrednog na odloženo zadovoljenje od strane sve prosvetljenijeg društva odraslih.

Dete u postmodernosti: 'Nostalgija'

Baš kao što su obrasci potrošnje moderne nadmašili ekonomiju devetnaestog veka, podela rada u kasnoj moderni i prateće društvene strukture promenile su se prekoračivši zajednice i solidarnosti koje je opisivala klasična sociologija. Tako su svakodnevni načini odnošenja kasne moderne prevazišli nuklearnu porodicu od sredine dvadesetog veka. Stvari nisu onakve kakve su bile i to nije posledica razaranja porodice, mada se to često sugerise retorikom savremene politike, u nastojanju da se na različite načine prebaci problematika sa globalnog i nacionalnog nivoa na lokalni i svakako lični. Porodice su se promenile, kao i priroda odnosa koje su nekad obuhvatale, a spomenimo i to, i koji su njih nekada obuhvatali (Wallerstein & Blakeslee, 1989; Giddens, 1991; Beck, 1992; Stacey, 1990; Lasch, 1980). Međutim, ta promena nije uzročna već je deo skupa nastupajućih okolnosti koje su počele da se ocenjuju kao kasna – ili post – moderna (Lyotard, 1986; Bauman, 1992; Smart, 1993). Upravo u tom kontekstu se pojavila nova vizija detinjstva, i jedan od putokaza ka toj novoj viziji je naizgled nečuven porast zlostavljanja dece poslednjih godina dvadesetog veka. Ta je vizija veoma drugačija od 'budućnosti' moderne.

Bel (Bell, 1973) i kasnije Turen (Touraine, 1984, 1989) su verovatno prvi pobudili našu pažnju prema menjanju tradicionalnog tkiva odnosa koji su sačinjavali modernu. Oba ova liberalna, ili svakako neokonzervativna, teoretičara obelodanili su da više ne preovlađuju tradicionalna sekularna uverenja i kategorije pripadnosti zajednici koje su uzimane zdravo za gotovo. Diskutabilno je da li je Bel, proglašivši kraj ideologije, podstakao doba 'post', svojom tezom koja opisuje promenu i u načinu i odnosima proizvodnje. Baza proizvodnje, obaveštavaju nas Bel kao i Turen, se preobrazila putem tržišnih sila i napretka tehnologije u 'postindustrijsku', a sistem društvene stratifikacije, koji se već odavno ne može razumeti u smislu polarizacije, «proširio se u struku»* kroz niz društvenih pokreta da bi obuhvatio srednju uslužnu klasu, tako da se rasuje uobičajeni antagonizam između klasa, i preobrazio se u 'postkapitalizam'. Ova dva koncepta, iznosi Bauman:

Dobro su poslužili svrsi: izoštrili su našu pažnju prema onome što je novo i u diskontinuitetu, i pružili su nam tačku oslonca za protiv-argumente u prilog kontinuiteta. (Bauman, 1992, str. 217).

Primećuje se da mesta povezanosti pojedinca sa kolektivnim životom koja su nekada zauzimana, kao što su društvena klasa, radna grupa, lokalna zajednica i porodica, danas gube svoju moć spajanja, u skladu sa zahtevima post-fordističkog načina proizvodnje, globalne ekonomije i mreže komunikacija, i ekspanzijom prodiranjem koje tehnološke nauke i dalje vrše u prethodno lociranim središtima znanja i vlasti. Pojedinci su danas mnogo prepoznatljiviji po njihovom neposrednom mestu boravka i projektima nego po pripadnosti grupi ili prethodno ustanovljenom identitetu. Novi doživljaj istorije i na individualnom nivou kao i nivou institucija je iskustvo diskontinuiteta a ne kontinuiteta.

Istrajavanje modernosti, prakse koja potiče od čvrstog verovanja u prosvetljenost i emancipaciju, dovelo je do čvrstog kulturnog uverenja da je sve 'u našoj vlasti'. Ta se vlast zasnivala na: mogućnosti objektivnog saznanja putem procesa rasuđivanja; prvenstvu centralizovanog, komunicirajućeg «ja»; i uverenju da se različitost može uskladiti pomoću

* Moji znaci navoda (prim. prev.)

analize i diskursa. Ovakva osnova osiguravala je da je rezultirajući stav i održiv i udoban. Takav stav je bio duboko ukorenjen u nužnosti, održivosti i moralnoj izvesnosti 'napretka'. Napredak čovečanstva obavezao je društveno delovanje na beskonačnu borbu za više oblike života. Kontingentnost, stanje koje je vladalo pre moderne ('divljak' pre Rusoa), sada je postala deo strateškog proračuna koji je čekao na *homo sapiens*-a, prema garancijama koje nam pružaju primenjene nauke.

Uzbuđenje i svrha društvenog bića, snovi i obećanje usađeni u našoj deci, sve se odnosilo na posezanje za zvezdama, sve veće kontrolisanje neobuzdanosti svemira i stvaranje ljudske kulture kao trijumfa konačnosti nad beskonačnošću. Ono što se ne može ostvariti danas, može se započeti za sutra. Patnje i nemaština i neznanje naših roditelja svakako neće snaći sledeću generaciju, našu budućnost, našu decu. Holokaust se neće ponoviti, već će umesto toga doći do masovnog obrazovanja i masovne potrošnje.

To što je sve prirodno u toku modernosti obuzdano, obezbeđuje da sve pojave postanu društvene i istorijske. U tom smislu, pre-moderna kontingentnost se preokreće i sve pojave počinju da zavise od ljudskog postupanja, uključujući i načine njihove spoznaje i postupke interpretiranja. Uprkos činjenici da priroda s vremena na vreme uzvraća udarac, a primer je zemljotres u Los Anđelesu, njen karakter se anticipira i njen učinak smanjuje na najmanju moguću meru. Nova svemogućnost preneti je na ljudski stav, što je možda primer 'drugog umiranja' božanstva: prvo je obeležio Ničeov iracionalizam; drugo je urezala Hirošima u pamćenje ljudi. Međutim, kako je izneo Hejvud (Heywood):

To se ne odnosi samo na probleme koji prate prirodu savremenog naoružanja i ratovanja, globalne industrijalizacije, revolucionarnog, 'dekonstruktivnog' delovanja kapitalističkih tržišnih sistema na sve aspekte ljudskih odnosa ... Na jednom dubljem nivou, to je povezano sa okončavanjem prirode i tradicije u kasnoj modernosti.

I nastavlja o tome da je to izraženo:

... u vidu pojavljivanja potpuno socijalizovane prirode, što označava nastupanje ljudske vlasti kao globalno odlučujuće i neosporene, koja nema premca ni granice, ograničavajući oblik ili *telos*, sada kada su njeni stari protivnici – priroda i 'druga priroda' tradicionalnih kultura - pobeđene. Mogućnost, zapravo nužnost, radikalnog samoformiranja nalazi se pred pojedincima, institucijama i čitavim društvima. Prilike za ostvarenje emancipacije kao obećanja prosvetiteljstva uravnotežuju se mogućnostima društvenih, ekoloških, političkih i kulturnih neprilika u nečuvenim razmerama. (Heywood, 1995, str. 6)

Ova zapažanja pozivaju se na Bekov koncept 'rizičnog društva' (Beck, 1992) i služe kao primer (Gidensove (Giddens, 1991)) «zategnute žice»* između 'ontološke izvesnosti i egzistencijalne teskobe'. U okviru ovih tendencija kasne modernosti, lično delovanje i lične težnje preuzimaju različite vidove. Prethodno centralizovano, trajno «ja» modernosti postaje pre jedan refleksivni projekat koji obuhvata dispartatne ravni interakcije, a one su načinjene koherentnima pomoću naracije o sopstvenom identitetu koja se može revidirati. I na isti način na koji se institucije drže zajedno pomoću dobro smišljene prakse 'ovladavanja krizom', tako se i refleksivni projekt «ja» održava putem strategije autobiografskih priča koje se domišljato mogu obnoviti. Kasna moderna poziva na neprestano, refleksivno, ponovno predstavljanje sebe (Goffman, 1971). Naravno, to je presudno za doživljaj bivanja detetom, ali, što je još značajnije, presudno je s obzirom na to kako odrasli danas razumeju decu i odnose se prema njima.

Društveni prostori koje zauzimaju odrasli i deca su se promenili, ne samo kao mesta već i po svom karakteru, i prostori koji su nekada bili namenjeni za fiksne identitete odraslih, dece, i porodica su se preobrazili. Ali ova prostorna dimenzija društvenog iskustva nije jedina

* Moji znaci navoda (prim. prev.)

u njegovoj novootkrivenoj raznovrsnosti, njegov tempo se takođe promenio. Nakon stabilnog perioda istorijske neminovnosti, danas smo takođe svedoci uvođenja novina u rečnik o vremenu koje drastično menjaju naš odnos prema čitavom skupu kulturnih konfiguracija, koje su uspostavljene prema motivu moderne – 'napretku'. Kao što je to formulisao Virilio (Virilio, 1986):

Gubitak materijalnog prostora vodi vladanju samo vremena ... U ovoj neizvesnoj fikciji, brzina može iznenada postati sudbina, jedan vid napretka, drugim rečima, 'civilizacija' u kojoj je svaka brzina nešto poput 'područja' vremena. (str. 141)... Nasilnost brzine postalo je i mesto i zakon, sudbina sveta i njegovo odredište. (Virilio, 1986, str. 151)

To ima neposredni učinak na našu viziju o detetu. Tokom moderne, samo vreme je mereno i obuhvatano, izražavano je u minutima, danima, nedeljama, godinama i kategorijama kao što su generacije. Označavali smo svoju vlastitu sposobnost, odgovornost, funkcionalnost, smrtnost i opšta očekivanja od sebe i drugih pomoću tih podela. Odabrali smo periodski sistem unutar kojeg možemo okupiti nepovezane događaje i pripisati im status postignuća ili 'napretka'. Na taj način su okupljane generacije i akumulisanje društvenog delovanja koje se s tim poklapalo podvođeno je pod posebni naziv određenog doba (Chaney, 1994) – kao na primer, 'poletne šezdesete'**. Iako su formalni podeoci na satu i u kalendaru ostali isti, naša kolektivna očekivanja primerenog hronološkog napredovanja su se promenila: ljudi počinju kasnije da se obrazuju; brak nije nužno vremenski određen cilj, a osim toga, to se iskustvo može ponoviti; porodice se zasnivaju na samoj granici plodnosti žene i kad su muškarci u godinama koje im garantuju da neće doživeti adolescenciju svoje dece; profesionalne karijere se prekidaju i ljudi se odlučuju za rano penzionisanje; ogroman broj ljudi proživljava nezaposlenost tokom celog svog života. Nekada neizbrisivi, normativni pokazatelji društvenog iskustva (u vidu 'postignuća' i 'statusa') postaju relativizovani, nekad usled pritiska materijalnih okolnosti, ali isto tako i zbog ispoljavanja proliferacije novih i drugačijih značenja 'svrhe'. Zaista, 'svrha' se više ne vezuje za 'napredak'. Viši oblici života, ka čemu je težila moderna sve od prosvetiteljstva, bile su utopije slobode, jednakosti, dobronamernosti, mira i prosperiteta, za koje je još odavno priznato da su nedostižne i da imaju ideološki sadržaj. Takve utopije danas se smatraju pukim šiframa, maglovitim predstavama koje potiču od sanjarenja o 'budućnosti', od snova koji su sanjani preko dece i preko njihovog obećanja detinjstva. Kada se vratimo stvarnim, aktivnim ljudima, ne uočavamo snove, niti pak ostvarenje noćnih mora, već pragmatično stanje gubitka iluzija. Umesto života provedenog u potrazi za utopijama, stanje kasne moderne je stanje izbegavanja ili minimiziranja distopija.* Koriste se horizontalne strategije za ukidanje konvencija, odvija se proces detradicionalizacije. Alternativni životni stilovi su tako uobičajeni i rasprostranjeni da je teško pokazati u odnosu na šta su oni alternativni. Na primer, sirov finansijski materijalizam postoji rame uz rame sa holističkom medicinom, zdravom hranom, kulturom tela, astrologijom, zavisnošću od narkotika i dilerima, tajanstvenim sistemom verovanja *New Age*, masovnim ubicama i jednoroditeljskim porodicama. Ovo nije spisak patologija, već samo letimičan pogled na mnoge aspekte kasno-modernog iskustva, od kojih su neka bizarna i zločinačka, a druga dobroćudna ili naprosto zabavna. Svi ovi načini izražavanja, kao i mnogi drugi, sreću se na ulici, i svi su danas senke mejnstrima.

U kontekstu ovog opadanja kolektivnih aspiracija, ili 'demistifikacije' (Bek, 2001) u pogledu osećaja svrhe koji je nekada predstavljao koncept 'napretka' (na šta Liotar (Lyotard, 1986) ukazuje kao na smrt meta-naracije), ljudi su domišljati u svojoj potrazi za alternativnim

** U originalu 'swinging 1960s', što se odnosi i na *swing* koji je bio popularan tih godina (prim. prev.)

* *Dystopia* – suprotno od utopije (prim. prev.)

razlozima postojanja, kao i za novim mestima povezanosti sa kolektivnim životom. Iako je, kao što uverava Giddens (Giddens, 1991), pojedinac kasne moderne možda manje zadojen snažnim osećajem postojanosti unutrašnjosti i kulturnog nasleđa, te je stoga možda razvio snažnu strategiju prilagođavanja putem pogađanja i pregovaranja sa spoljašnjim svetom, situacija je ipak takva da pripadnici kasno-modernog društva i dalje teže koherentnosti samoidentiteta i kontinuiteta sa prošlošću.

Klasični sociološki akteri koji su nastanjivali Dirkemovu (Durkheim) 'organsku solidarnost' koja se pojavila krajem prošlog veka, bili su neprestano nesigurni s obzirom na potencijalno destruktivne 'anomične'* sile koje su inherentne u načinu podele rada u moderni. Njihov spoljni odgovor bio je razvijanje sekularnog kreda međusobne zavisnosti, ali njihov unutrašnji odgovor predstavljao je ponovno uspostavljanje mozaika podrške 'mehaničkih solidarnosti' u vidu radnih grupa, profesionalnih esnafa, crkvi i porodica. Ova unutrašnja težnja za koherentnošću i kontinuitetom održala se u kasnoj modernosti, ali, kao što sam obrazlagao, ovi izvori integrisanja u devetnaestom veku nisu tako lako pristupačni. Međutim, postoje dva očigledna pokazatelja održavanja unutarnjeg hodočašća u kasnoj moderni. Smatram da je prvi, očigledan razvoj i, u isto vreme, ukidanje stigmatizovanja psihoterapije u zapadnim društvima. Psihijatrijski i psihoterapeutski režimi uglavnom se sprovode putem regresivnog pripovedanja, pri čemu individue 'pronalaze svoj put' pronalaženjem uzroka i vezanosti u prošlosti – 'unutrašnje dete'. Drugi pokazatelj je stvarno dete, odnosno naša nova vizija o detetu i naš praktičan odnos s njim.

Društvo kasne modernosti ponovo je prigrlilo dete. Dete u okruženju onoga što se danas konceptualizuje kao postmoderna kulturna konfiguracija, postalo je teren preusmeravanja diskursa koji se tiču postojanosti, integrisanja i društvenih spona. Danas se dete predočava kao jedan vid 'nostalgije', žudnje za prošlim vremenima, a ne za 'budućnošću'. Deca se danas shvataju ne toliko kao 'obećanje', već kao glavni i nesumnjivi izvori ljubavi, ali i kao partneri u najfundamentalnijem vidu odnosa koji se ne bira niti pregovara. Poverenje koje se nekad očekivalo u braku, partnerstvu, prijateljstvu, klasnoj solidarnosti i tako dalje, danas se u većini slučajeva investira u dete. To se može empirijski posvedočiti na više načina: preko afektivnog produženja adolescencije; borbe roditelja oko deteta u toku razvoda; podizanja položaja deteta na viši nivo putem savremenog unapređivanja dečijih prava (kao što je Zakon o detetu iz 1989 u Velikoj Britaniji (*1989 Children's Act*)); savremene ikonografije deteta u politici pomoći u Trećem Svetskom ratu i u zapadnjačkim kampanjama protiv bolesti zavisnosti i kriminaliteta; u povećanom interesovanju za odnos muškaraca prema deci, i muškaraca za decu – i taj razvoj obeležava porast sociološkog istraživanja o maskulinitetu i očinstvu sve od osamdesetih godina XX veka.

Nepostojanost i neophodna fleksibilnost svih vidova odnosa, osim odnosa između odraslih i dece, činilo ih je u toku kasne moderne nepouzdanim skladištima za 'unutrašnjost', bilo u obliku osećanja, altruizma ili same društvenosti. Bek je to izložio ovako:

Dete postaje *poslednji, preostali, neotkaziv i nezamenljiv primarni odnos*. Partneri dolaze i odlaze. Dete ostaje. Na njega se usmerava sve ono što se priželjkuje a ne može da se ostvari u partnerstvu. Dete sve većom fragilnošću odnosa između polova stiče monopol na praktičan život udvoje, na izražavanje osećanja u biloškom davanju i uzimanju, što inače postaje sve ređe i problematičnije. U njemu se kultiviše i slavi jedno anahrono socijalno iskustvo, koje procesom individualizacije postaje upravo neverovatno i koje se priželjkuje. Prekomerna nežnost prema deci, «insceniranje detinjstva» koje se pruža – ovim jadnim, nadasve voljenim bićima – i ljuta borba oko dece u toku i posle razvoda jesu neki simptomi ovoga. Dete postaje *poslednja alternativa usamljenosti*, koju ljudi mogu da izgrade protiv ljubavnih mogućnosti koje

* *Anomia* (grč.) – bezakonje; *a* – ne, *nomos*-zakon (prim. prev.)

im izmiču. To je *privatan oblik «ponovne mistifikacije»*, koja dobija svoj značaj demistifikacijom i iz demistifikacije. (Bek, 2001, str. 206)*

Začudo, deca se shvataju kao pouzdana i postojana, kako nijedna druga osoba ili osobe ne mogu nipošto biti. Vrtlog koji je stvoren ubrzanjem društvenih promena i menjanjem naše percepcije tih promena, znači da, dok su se nekada deca držala nas, u toku modernosti, da bismo ih vodili ka njihovoj/našoj 'budućnosti', danas se mi, u toku kasne modernosti, držimo njih radi 'nostalgичnog' utemeljenja, jer su te promene za nas nepodnošljive i dezorijentišu nas. Dete je partner, supružnik, prijatelj, kolega, i na jednom drugom nivou, simbolička reprezentacija samog društva. Kao što je izneo Skater (Scutter) u svojoj analizi literature za decu:

... karakteristično je da se dete dovodi u vezu sa vrednostima koje *izgledaju* suprotne onima koje se pripisuju odraslima, baš kao što izgleda da je Petar Pan postavljen kao antiteza svetu odraslih i odrastanja. Ali savremeno dete i adolescent ... se stalno iznova potvrđuju kao superiorniji skup onih vrednosti koje im pripisuje svet odraslih a koje njima nedostaju. Dete je bolji odrastao. (Scutter, 1993, str. 12)

Iako ovo delo pripada literarno-tekstualnom svetu, veoma je poučno. Zemlja Nedođija Petra Pana nije više jogunasta zemlja u kojoj decu treba zarobiti da bi nastavila sa svojom 'budućnošću', ona je ono što je i bila: ljubav i briga, uzajamnost i društvenost. Skater nastavlja: '... zemlja Nedođija zapravo nije dečije carstvo već carstvo odraslih'. (Scutter, 1993, str. 12)

Deca su nam potrebna kao održiva, pouzdana, dostojna poverenja, danas staromodna riznica društvenih osećanja koje su počela da reprezentuju. Naša 'nostalgija' za njihovom suštinom deo je složenog, kasno-modernog, zaštitničkog pokušaja razrešenja protivrečnih zahteva neprestanog prevrednovanja vrednosti sa proglašavanjem društvenog identiteta.

Pošto su nam deca potrebna, mi ih pazimo i razvijamo institucije i programe da bismo ih pazili i nadgledali očuvanje onoga što ona, i samo ona, danas čuvaju. Mi smo oduvek pazili na decu ali nekada kao čuvari njihove/naše budućnosti a danas zato što se taj odnos na suptilan način preokrenuo, i ona su postala čuvari, staratelji 'dobrog' u našem odnosu. Izlišno je reći da je naše povećano nadziranje obelodanilo više ometanja njihovog stanja dobrobiti. Zlostavljanje dece, u svim svojim manifestacijama, koje obuhvataju fizičko (Kempe *et al*; 1962) seksualno (Finkelhor, 1979) i psihološko (Garbarino & Gilliam, 1980) nesumnjivo se 'umnožilo' usled povećanja i opsega našeg nadgledanja krajem 20. veka. To se može pokazati na osnovu dva izvora.

Pre svega, što se tiče promene u perspektivi Kempeovih (Kempe & Kempe, 1978), izgleda da se 'izum' zlostavljanja dece u šezdesetim preobražava u 'otkriće' zlostavljanja dece u sedamdesetim. Uzimanje maha zlostavljanja dece kao društvene prakse, daleko od toga da se ponovo spontano pojavilo u drugoj polovini dvadesetog veka. Ono je zapravo bilo relativno postojano, što se može posvedočiti ponovnim interesovanjem Kempeovih za istorijsku dimenziju ovog fenomena. Međutim, učestalost zlostavljanja dece u toku tog perioda, s obzirom na prijavljene i zabeležene slučajeve, trebalo je tretirati kao novi fenomen, fenomen koji se širi, i fenomen koji sam po sebi zaslužuje dalje objašnjenje.

Drugo, kod Dingvola *et al.* (Dingwall *et al*; 1983), koji u suštini stavljaju naglasak na etnometodologiju u pogledu rutinskih praksi službi koje daju procene, ispituju se psihološki i društveni procesi putem kojih socijalni radnici donose odluku o tome da li je dete bilo zlostavljano ili ne. Dingvol *et al.* razvijaju koncept profesionalnih strategija i iznose dva modela, 'pesimistički' i 'optimistički'. Sugerise se da prvi model usvajaju socijalni radnici s obzirom na pritisak države, medija, lokalne zajednice i javnosti (na primer, za vreme moralne

* Prevod je preuzet iz: Urlah Bek, *Rizično društvo*, "Filip Višnjić", Beograd, 2001, prevela: Ljiljana Glišović (prim. prev.)

panike koja je stvorena 'aferom' Kivlend (Cleveland) 1987 u Velikoj Britaniji) i sastoji se od pristupa 'što je sigurno – sigurno*', što podrazumeva da se svako dete posmatra kao da je potencijalno zlostavljeno, što zauzvrat vodi neverovatnom povećanju prijavljenih slučajeva. 'Optimistička' strategija koja potiče od drugačije atmosfere očekivanja, ili, što je ironija, nastaje kao reakcija na zazor koji je često izazvan prethodnom strategijom, podrazumeva da se stvarno zlostavljanje smatra najmanje verovatnom dijagnozom porodičnih problema od strane socijalnih radnika.

Ipak, dramatični porast prijavljenih slučajeva zlostavljanja dece tokom kasne moderne ne može se svesti isključivo na poboljšanje tehnike našeg ispitivanja, niti samo na našu marljivost, ma koliko da su se ovi pojačali. Razlog tome je intenzitet naše kolektivne reakcije na same kasno-moderne okolnosti. Ono što se tako ljubomorno čuva uz pomoć nove, 'nostalgične' vizije o detetu je meta-naracija samog društva. Priča o postmodernom detetu i njegovom zlostavljanju sačinjavaju jedan palimpsest.

Zlostavljati dete danas znači zadati udarac preostalom, otelotvorenom tragu društvene sponse, te je razumljivo što je posledica toga kolektivna reakcija koja odzvanja i puna je prekora. Glasan povik na 'zlostavljanje' je povik našeg vlastitog kolektivnog bola zbog gubitka našeg društvenog identiteta. Poreklo krivice za ovo zlostavljanje, bilo da se projektuje u vidu psihopata, perverznojaka, obožavatelja đavola, majki u dosluhu sa njima, muškaraca ili čak nekompetentnih socijalnih radnika, treba zapravo potražiti u načinu na koji smo, tokom vremena, počeli da organizujemo naše društvene odnose.

Zaključak

Ubrzanjem tempa društvenih promena pri kraju dvadesetog veka, ljudi prisustvuju nestajanju tačaka njihove povezanosti sa kolektivnim životom, ili u najboljem slučaju, priznavanju sasvim prolazne prirode tih tačaka povezivanja. Sa rasipanjem, fragmentacijom i detradicionalizacijom etabliranih izvora rasuđivanja kao što su kognitivni, etički i estetički, individua doživljava sve veći diskontinuitet između nekadašnjih interesovanja, uverenja i obaveza, i onih ma koje koherentne grupe. Politika postaje isposredovana brzinom a vlast rizikom. Dok je klasična sociologija ukazivala da lek za dezintegraciju počiva u uspostavljanju etike međusobne zavisnosti, danas takav pozitivni altruizam ili pragmatički reciprocitet nisu mogućnosti na raspolaganju. Aktuelni doživljaj subjektivnosti je žestoka tenzija između zavisnosti i nezavisnosti.

Veza između starosnog doba i zavisnosti je uspostavljena naročito u buržoaskom društvu. Oslobođeno od neophodnosti rada a ipak isključeno iz društvenog sveta odraslih, detinjstvo je sve više postalo zbnjujući fenomen. Njegovo odvajanje je opravdavano na osnovu dečije 'nezrelosti' i 'bespomoćnosti', na osnovu njihove očigledne potrebe da se neko 'brine o njima' (Ferguson, 1990, str. 11)

Međutim, zavisnost nije više odlika odnosa između odraslih i dece koja se uzima zdravo za gotovo. Šta je sa zahtevima povelje o dečijim pravima, šta sa decom koja se 'rastavljaju' od roditelja, i sve ciničnijim okolnostima 'zlostavljanja', što je predmet ovog rada, koje upravlja primenom sve i svake kontrole između odraslih i dece. Pritom je svakako slučaj da zavisnost više nije cenjena odlika ma kog odnosa između odraslih. Čini se da je nezavisnost postala dislocirana oznaka ličnosti* u postmodernom životu, kriterijum koji oslobađa «ja» od zastarelih ograničenja starog poretka, ali koji predupređuje analiziranje uspešnih mehanizama kulturnog reprodukcija koje je inherentno unutar tog strukturalnog poretka. Kao što je to formulisao Kauard (Coward, 1993):

* U originalu 'Better safe than sorry' (prim. prev.)

* U originalu *personhood*, što bi se moglo prevesti kao "ličnosnost" (prim. prev.)

Primenjujemo termin 'zlostavljanje' tako široko da smo u opasnosti da pogrešno prikažemo savremene odnose društvene moći... Preterano usredsređivanje na zlostavljanje stavlja zavisnost pod znak pitanja ali nam ne omogućava da razumemo ili kritikujemo moć. Umesto toga, kritikuju se tipovi karaktera – onaj koji zlostavlja i zlostavljeni, zločinac i žrtva – i njihov se odnos smatra patološkim. Danas se ljudi koji zlostavljaju smatraju najgorim podlacima, podmuklijima i od onih koji se okorišćavaju stvarnim nejednakostima u društvu. (Coward, 1993).

Zavisnost počiva na potrebi i autoritetu radi zadovoljavanja te potrebe – zlostavljanje zahteva zloupotrebu ili korumpiranost tog autoriteta. Postmoderni rasipanje autoriteta nije dovelo do demokratije već do doživljaja nedostatka moći; to nije potencijalni izvor identiteta već recept za viktimizaciju. Ja ukazujem na to da deca u velikoj meri figuriraju kao simboličke reprezentacije ove zbrke neizvesnosti, i bukvalno i metaforično.

Politička korektnost, još jedan postmoderni regulator iskustva, predstavlja opštu strategiju za opiranje nametanju ma kog vida autoriteta (prevashodno u lingvističkom smislu), i aktuelna 'atmosfera zlostavljanja' proizlazi iz kontinuirane pometnje između moći i njenog ozakonjenja.

Deca su postala probni poligon za neophodnost nezavisnosti u konstituisanju ljudske subjektivnosti, ali isto tako i simboličko utočište poželjnosti poverenja, zavisnosti i brige u međuljudskim odnosima. U ovoj drugoj ulozi, 'detinjstvo' održava samu 'meta – naraciju' društva i zlostavljanje, i stvarno i pretpostavljeno, izražava našu današnju ambivalentnost prema, i nemoć nasuprot, strukturalnim okolnostima koje neprestano nastaju. S obzirom da uočavamo manje doslednosti i trajnijeg značenja u doživljaju naše vlastite subjektivnosti i u našim odnosima sa drugima, svedoci smo sve većeg simboličkog zlostavljanja dece.

Prinudeni smo da se staramo o dobrobiti i izgledima tuđe dece jer je to uslov očuvanja naše nacije. Ako se izgubi vrednost koja se pridaje nacionalnom životu, i istisne duhom autonomije i razdvojenosti, naši odnosi sa decom i drugim ljudima se iz temelja menjaju. Deca gube svoj kolektivni status, i više ne predstavljaju vezu sa precima i pradedovima, sponu nacionalnog kontinuiteta. Umesto toga, ona postaju lična prisustva čije je stupanje u svet prouzrokovano težnjom za vlastitim ispunjenjem. Dete izbora postaje odgovornost odraslih koji biraju. Kvalitet života i životne šanse dece sve više odražavaju proizvoljne slučajnosti porodičnog porekla i genetske obdarenosti. (Novick, 1994, str. vii-vii)

Beleške

¹ Ekstrapolacije iz zvaničnih statističkih podataka obezbedili su NSPCC ("Nacionalno društvo za prevenciju okrutnosti prema deci – *The National Society for the Prevention of Cruelty to Children*, prim. prev.) i Ministarstva zdravlja, i one pokazuju da se ukupan broj dece u registrima o zaštićenoj deci u Engleskoj i Velsu povećao sa 11, 844 u 1978 na 45,200 (samo Engleska) u 1991.

² Veći deo istraživanja svedoči o neskladu između učestalosti i preovladavanju slučajeva zlostavljanja dece na koje se poziva ovaj argument. Vidi Corby, 1993; Parton, 1985; Freeman, 1983; Straus & Gelles, 1986; Finkelhor, 1984; i Kempe & Kempe, 1978.